

Volební účast v prezidentských volbách v USA*

MAREK ANTOŠ**

Abstract: Voter Turnout in US Presidential Elections

The level of political participation of American citizens is commonly considered to be high. However, voter turnout is in fact relatively low, even in highly attractive presidential elections. The article focuses on this phenomenon and the particular factors that, according to the literature, affect turnout negatively. The first part describes various methods being used to measure voter turnout in the USA. The difference can even be several percentage points, depending on the method of calculation. With regard to these distinctions, American data cannot be directly compared with voter turnout statistics in European countries that use a different methodology. The main part of the article analyses several factors that are generally considered to influence voter turnout in the USA negatively, and counts their real impact. One important factor is that voter registration methods can lower the turnout by up to 11 per cent. Also significant is the lowering of the voting-age limit in 1971. Neither gradual changes in population age structure nor enactment of election-day holidays have proven to negatively influence turnout. The principal findings reveal a permanent increase of inhabitants without voting rights (esp. non-citizens). These persons are included in voting-age population figures, and due to inexact methodology, cause a merely statistical decrease at the level of at least 3 per cent of voter turnout.

Keywords: United States of America, president, elections, voter turnout, voter registration.

1. Úvod

Prezidentské volby v USA patří k nejsledovanějším volbám na světě a i v rámci amerického politického systému jsou považovány za pravidelné vyvrcholení čtyřletého politického cyklu. Značnou pozornost jim věnují nejen politické strany, ale také média a nakonec i samotní voliči. V protikladu k této skutečnosti však stojí běžně udávaná volební účast, která se v posledních desetiletích pohybuje mezi padesáti a šedesáti procenty. Oproti účasti v samostatných kongresových volbách v polovině čtyřletého prezidentského funkčního období (tzv. *mid-term election*) jde sice o výrazně lepší výsledek, v kontextu demokratických zemí je však podprů-

---

* Tento text vychází z diplomové práce „Systém prezidentských voleb v USA a jeho dopady na voličskou účast a volební výsledky“, obhájené autorem v červnu 2005 na IPS FSV UK.

** Autor působí na Katedře ústavního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Poštovní adresa: Katedra ústavního práva PrF UK, nám. Curieových 7, 116 40 Praha 1; E-mail: marek@antos.cz.

měrný. Od šedesátých let minulého století navíc – pokud odhlédneme od netradičních voleb v roce 2004 – dlouhodobě klesá.

Jak pro – v mezinárodním srovnání – nízkou volební účast, tak pro její další pokles lze v literatuře najít řadu vysvětlení. První jev bývá vysvětlován především odlišným způsobem registrace ve Spojených státech: její břímě zde nese občan, který se musí – zpravidla nejpozději 30 dnů před samotnými volbami – sám zaregistrovat. Ve skupině registrovaných voličů je volební účast srovnatelná s jinými zeměmi. To vede řadu autorů k závěru, že nelze přímo srovnávat údaje o účasti ve Spojených státech například s čísly z Evropy, kde se o registraci voličů stará stát a probíhá tedy automaticky (Wilson 1995: 72; Asher 1992: 48).

Samotná registrace však k vysvětlení nestačí. Od šedesátých let totiž postupně došlo k řadě úprav, které vycházejí voličům vstříc a vedly k podstatnému zjednodušení celé procedury (např. omezení podmínky pobytu na 30 dnů,¹ odbourání podmínek gramotnosti,² zaplacení volební daně³ či rozšíření počtu míst, kde je možné registraci provést⁴). Vzdor těmto krokům však nedošlo k nárůstu volební účasti; ba naopak, právě v tomto období poklesla nejvíce. Jako další vysvětlení se proto uvádí například snížení věkové hranice aktivního volebního práva, pokles pocitu sounáležitosti se stranou (Janda et al. 1998: 151), posílení věkových skupin s nižší volební účastí, tj. nejmladších a nejstarších voličů, zlepšující se ekonomická situace či pocit voličů, že hlasováním ve volbách nelze nic změnit a je tedy zbytečné (Dvořáková 2002: 201). Poslední z uvedených důvodů souvisí s dalším, kterým je často uváděné znechucení z politiky. Takové vysvětlení, na první pohled srozumitelné, je však předmětem sporů; za nesprávné je označují například Polsby a Wildavsky (2000: 4). Argumentem je pro ně celá řada zemí, ve kterých je míra nespokojenosti voličů s politikou vyšší než v USA, přesto vykazují výrazně vyšší volební účast.

Jak je patrné, většinový přístup vnímá klesající volební účast jako daný fakt, který se snaží vysvětlit různými vnějšími vlivy. Smyslem tohoto článku je především prozkoumání vnitřních faktorů, které na volební účast dopadají. Vedle posunů ve věkové struktuře voličstva jsou vhodným předmětem analýzy především odlišnosti ve volebním zákonodárství jednotlivých států USA, a z nich vyplývající vlivy na účast, které mohou napovědět, jaké kroky by pomohly ke zvýšení účasti na celostátní úrovni. Stranou zájmu nemůže zůstat ani způsob výpočtu procenta volební účasti, a jeho komparace s metodami obvyklými v jiných zemích.

2. Odlišnosti ve výpočtu volební účasti

Předtím, než začneme volební účast zkoumat z různých pohledů, je nutné provést některé základní předpoklady. Přestože to může působit poněkud překvapivě, patří do tohoto okruhu také stanovení, ze kterých čísel budeme vycházet.

Běžný způsob stanovení volební účasti je možné vyjádřit zlomkem:

$$\text{volební účast} = \frac{\text{počet odevzdaných hlasů}}{\text{počet oprávněných voličů}} \%$$

Takový výpočet však v podmínkách amerických voleb nelze provést, protože ani jedna z obou proměnných není známa. Je proto nutné vycházet z jinak definovaných veličin, které se zpravidla opírají o odlišné zdroje. Z jejich vzájemného poměrování také vycházejí výrazně odlišné výsledky.

Pokud jde o údaj v čitateli uvedeného zlomku, k dispozici jsou v zásadě dva hlavní zdroje. Prvním jsou zprávy, které předkládá kancléř Sněmovny reprezentantů (*Clerk of the U.S. House of Representatives*). Od roku 1920 jsou zde shromažďovány oficiální výsledky federálních voleb z úředních zdrojů jednotlivých států USA (viz U.S. House of Representatives 2005). Do těchto výsledků však nejsou započítány hlasy, které byly z různých důvodů označeny za neplatné. Vedle nesprávně upravených lístků jde také o hlasy voličů, kteří se dostavili do nesprávné volební místnosti, volili provizorním hlasovacím lístkem, který později nebyl uznán apod. Čísla uváděná ve zprávě kancléře jsou proto vždy nižší než celkový počet odevzdaných hlasů, a to v závislosti na dalších faktorech přinejmenším o několik procent.⁵

Druhým relevantním zdrojem informací je *Current Population Survey (CPS)*, kterou v měsíčních intervalech sestavuje americký statistický úřad (*U.S. Census Bureau*). V příslušných obdobích tyto zprávy uvádějí čísla o počtu osob, které se zúčastnily voleb. Fakt, že jde o údaje vydávané statistickým úřadem, by mohl vést k nesprávnému závěru, že jde o přesné počty, opřené například o dílčí výsledky v jednotlivých volebních okrscích či obvodech, jako je tomu v ČR. Ve skutečnosti se však jedná o odhad, vycházející z odpovědí respondentů v průzkumu veřejného mínění. Kvůli tomu se také předpokládá, že jsou čísla uváděná v *CPS* vyšší než skutečnost. Vysvětlením je především neochota některých respondentů, kteří u voleb nebyli, se ke své absenci přiznat. Dalším důvodem může být také kumulace několika různých, federálních i státních voleb v jeden den. Na otázku, zda se zúčastnil voleb, proto respondent může popravdě odpovědět, že ano, specificky na účast v hlasování o prezidentovi však není tázán (Jamieson et al. 2002: 12).

Vzhledem k těmto rozdílům v metodice se od sebe údaje ze dvou popsanych zdrojů výrazně odlišují. Například prezidentských voleb v roce 2000 se podle *CPS* zúčastnilo 111 milionů voličů, zatímco oficiální zpráva uvádí 105,6 milionů započtených hlasů. Rozdíl tedy činí zhruba pět procent (z oficiálních údajů); v jednotlivých letech se však liší a v minulosti se zpravidla pohyboval mezi šesti a 12 procenty (Jamieson et al. 2002: 11).

Ještě složitější je situace v případě počtu oprávněných voličů, který je ve zmíněném zlomku uveden ve jmenovateli. Spojené státy americké nemají jednotnou evidenci obyvatelstva v evropském pojetí, proto není možné uvést jednoznačný počet obyvatel k danému okamžiku v čase. Nejpresnější údaje poskytují pravidelná sčítání lidu, jež jsou podle Ústavy prováděna každých 10 let.⁶ Díky tomuto příkazu ústavodárce máme k dispozici unikátně dlouhou řadu poměrně spolehlivých dat o počtu obyvatel, která však pro výpočet volební účasti nejsou bezprostředně použitelná. Právo volit má totiž jen určitá část celkové populace, která splňuje potřebné podmínky: především věkovou hranici, občanství, mentální způsobilost a občanskou zachovalost. Přesné údaje o oprávněných voličích však neexistují. K dispozici jsou jen počty *registrovaných*; ti ale tvoří jen podmnožinu oprávněných voličů a nelze je tedy pro výpočet celkové volební účasti použít.

Nemáme-li možnost pracovat s čísly o oprávněných voličích, nezbývá než hledat a najít náhradní veličiny, které se k nim alespoň blíží. Běžně užívanou hodnotou je *tzv. populace ve volebním věku (voting-age population)*.⁷ Ani tu však nelze bez dalšího vydávat za počet oprávněných voličů. Zahrnuje totiž všechny obyvatele USA starší 18 let, aniž by rozlišovala, zda mají či nemají státní občanství; to bylo do zpráv *CPS* jako doplňující rozlišovací kritérium přidáno až v roce 1994. Ne-občané přitom pochopitelně volební právo nemají. Zmínit je nutné i další překážky volebního práva, mezi něž v řadě států patří duševní choroba či odsouzení

za vybrané (či libovolné) trestné činy, případně výkon trestu. Osoby, kterým je volební právo odepřeno z těchto důvodů, není správné při výpočtu volební účasti započítávat mezi oprávněné voliče. Statistické údaje o velikosti této skupiny nejsou k dispozici vůbec; již v roce 1960 byl však počet osob, které z některého ze tří uvedených důvodů neměly volební právo, odhadován na téměř 8 milionů osob. Vzhledem ke zvyšujícím se počtům cizinců i odsouzených jsou současná čísla nepochybně ještě vyšší (Polsby, Wildavsky 2000: 25).

Pokud se nyní čtenář cítí poněkud zmatený, pak to znamená, že se mu již podařilo pochopit podstatu problému. Analýza volební účasti představuje v americkém kontextu přesnou práci s velmi nepřesnými čísly. Jestliže jednotliví autoři používají různé zdroje dat, případně v zájmu – podle jejich názoru – co nejvěrnějšího pohledu dosazují do výše uvedeného zlomku jinak definované veličiny, nutně to vede k odlišným výsledkům. Není proto bez zajímavosti porovnat údaje o vývoji volební účasti, jak je uvádějí různí autoři, resp. jiné zdroje. Jak je patrné z tabulky č. 1, odchylka mezi extrémny se v jednotlivých letech pohybuje mezi třemi a osmi procentními body, což nepochybně nelze zanedbat.

Tabulka č. 1: Srovnání volební účasti podle jednotlivých zdrojů (údaje v procentech)

	CPS	EAC	Asher	Polsby, Wildavsky
2000	54,7	51,3	–	–
1996	54,2	49,1	–	48,9
1992	61,3	55,1	–	55,2
1988	57,4	50,1	50,2	50,1
1984	59,9	53,1	53,3	55,2
1980	59,2	52,6	53,9	54,3
1976	59,2	53,6	54,4	55,2
1972	63,0	55,2	55,5	57,1
1968	67,8	60,8	60,9	62,3
1964	69,3	61,9	61,9	63,3

Zdroje: CPS = Current Population Survey (citováno podle Jamieson et al. 2002: 12);

EAC = údaje U. S. Election Assistance Commission (a, b); Asher (1992: 42);

Polsby, Wildavsky (2000: 5).

Pro další analýzu je tedy nezbytné říci, o který zdroj dat se budeme opírat a jaká je definice veličin, s nimiž pracuje. Nebude-li dále řečeno jinak, vychází tento článek z dat statistického úřadu, publikovaných v rámci *Current Population Survey*; tedy z údajů, které jsou uvedeny v prvním sloupci tabulky č. 1. Volební účast je zde počítána jako podíl počtu obyvatel, kteří se zúčastnili voleb, k celkovému počtu obyvatel ve volebním věku. Údaje jsou zjišťovány prostřednictvím výzkumu, ve kterém respondenti deklarují své volební chování, a v rámci výpočtu se zanedbávají další podmínky volebního práva kromě věku.

Důvodem pro tento výběr je především shodná metodika, podle které jsou tyto údaje zpracovávány již od roku 1964, což umožňuje historické srovnání. Na rozdíl od dalších zdrojů navíc data *CPS* umožňují sledovat volební chování vybraných socio-demografických skupin, což je pro určité části analýzy nezbytné. Mezi nevýhody však mimo jiné patří zpoždění, se kterým jsou tato data uvolňována: zpravidla až v polovině druhého kalendářního roku po roce

konání voleb. To je důvodem, proč se analýza účasti v tomto článku věnuje jen volbám v roce 2000 a dřívějším, a nikoliv též volbám v roce 2004.

3. Vliv způsobu registrace na volební účast

Jak již bylo zmíněno, v USA nejsou voličské seznamy vedeny *ex officio*. Podmínkou výkonu volebního práva je tedy registrace, jejíž břemeno nesou samotní voliči. Její úprava se v liší v jednotlivých státech: zpravidla je nutné se přihlásit 30 dnů před dnem konání voleb a prokázat splnění stanovených podmínek. Za předpokladu, že volič nemění místo pobytu, se stačí registrovat pouze jednou; registrace pak platí pro všechny následující volby. Pokud se však přestěhuje do jiného státu, a často stačí i jen do jiného okresu (*county*) v rámci stejného státu, musí registraci provést znovu. Největší tíha registrace proto dopadá na prvovoliče, kteří dosud nevolili a registrují se tedy poprvé, a obecně na mladší voliče, kteří se stěhují častěji.

Registrace je proto oprávněně uváděna jako významný faktor, který vede ke snižování volební účasti. Volební účast registrovaných voličů se v letech 1980 až 2000 pohybovala mezi 82 a 90 procenty (viz tabulka č. 2), tedy až o třicet procentních bodů více než v rámci celé populace.

Tabulka č. 2: Podíl registrovaných a hlasujících voličů ve vztahu k populaci ve volebním věku (VAP) v letech 1980–2000 (údaje v procentech)

	Registrovaní/VAP	Hlasující/VAP	Hlasující/Registrovaní
2000	63,9	54,7	85,6
1996	65,9	54,2	82,2
1992	68,2	61,3	89,9
1988	66,6	57,4	86,2
1984	68,3	59,9	87,7
1980	66,9	59,3	88,6

Zdroje: Údaje o procentech registrovaných a hlasujících v rámci VAP převzaty z U. S. Census Bureau (2004a). Procenta volební účasti v rámci registrovaných voličů (poslední sloupec) dopočítal autor.

Samotné srovnání volební účasti registrovaných voličů a celé populace však nestačí k tomu, abychom mohli jednoznačně konstatovat negativní vliv registrace na míru účasti. Lze si totiž představit argument, že už samotná registrace je projevem zájmu voliče o věci veřejné, a je proto logické, že právě tato skupina lidí volí častěji. Zbývající část populace se o politiku patrně zajímá méně, proto necítí potřebu se registrovat a ani pokud by byla registrovaná *ex officio*, voleb by se ve velké míře nezúčastnila.

Odlišná úprava registrace v jednotlivých státech nám však dává možnost její vliv na dosahovanou účast ověřit. Z celkového počtu 51 států a distriktů, v nichž se volí prezident,⁸ totiž šest států (Idaho, Maine, Minnesota, New Hampshire, Wisconsin a Wyoming) umožňuje registraci přímo v den voleb (*election-day registration, EDR*) a jeden stát (Severní Dakota) ji

nevyžaduje vůbec. Je tedy možné porovnat volební účast v těchto státech se zbylými 44 státy, ve kterých se voliči musí registrovat zpravidla nejpozději 30 dní předem.

Tabulka č. 3: Volební účast v roce 2000 po jednotlivých státech (údaje v procentech, seřazeno sestupně podle účasti, zvýrazněny státy se zjednodušenou registrací)

Stát	Účast	Stát	Účast	Stát	Účast
1. Severní Dakota	69,8	18. Michigan	60,1	35. New Jersey	55,2
2. Maine	69,2	19. Rhode Island	60,1	36. Kentucky	54,9
3. Minnesota	67,8	20. Mississippi	59,8	37. Idaho	53,9
4. Wisconsin	67,8	21. Alabama	59,6	38. Colorado	53,6
5. Washington, D.C.	65,6	22. Nebraska	58,9	39. Severní Karolína	53,2
6. Aljaška	65,5	23. Jižní Karolína	58,9	40. Tennessee	52,3
7. Missouri	65,4	24. Jižní Dakota	58,7	41. West Virginia	52,1
8. Louisiana	64,6	25. Washington	58,6	42. Florida	51,6
9. Iowa	64,1	26. Indiana	58,5	43. New Mexico	51,3
10. New Hampshire	63,3	27. Oklahoma	58,3	44. New York	51,0
11. Vermont	63,3	28. Ohio	58,1	45. Arkansas	49,4
12. Wyoming	62,5	29. Virginia	57,2	46. Georgia	49,0
13. Delaware	62,2	30. Maryland	57,1	47. Texas	48,2
14. Montana	62,2	31. Illinois	56,8	48. Arizona	46,7
15. Oregon	60,8	32. Utah	56,3	49. Nevada	46,5
16. Kansas	60,2	33. Pennsylvania	55,7	50. California	46,4
17. Massachusetts	60,1	34. Connecticut	55,2	51. Hawaii	39,7

Zdroj: U. S. Census Bureau (2004b)

V žebříčku států s nejvyšší volební účastí v roce 2000 (viz tabulka č. 3) se na prvních čtyřech místech přesvědčivě umístily státy se zjednodušenou registrací. Také zbývající státy z této skupiny, s výjimkou Idaho, dosáhly výrazně nadprůměrné účasti. Na rozdíl od prvních čtyř přitom registraci v den voleb zavedly až v reakci na přijetí zákona o národní registraci voličů (NVRA) a poprvé se uplatnila až v roce 1996. Lze se proto oprávněně domnívat, že se kvůli určité setrvačnosti v chování voličů zatím zjednodušení registrace plně neprojeví a v dalších letech se bude pozice těchto států dále zlepšovat.

Tabulka č. 4: Srovnání vývoje volební účasti v jednotlivých skupinách států podle způsobu registrace (neoznačené údaje jsou v procentních bodech)

	Průměrná účast v letech 2000 a 1996	Průměr účasti v letech 2000+1996 – průměr v letech 1980 až 1992	2000–1992	1996–1992
Nové státy s registrací v den voleb	61,0%	-3,2	-8,0	-4,7
Staré státy s registrací v den voleb	67,2%	-4,7	-6,8	-10,8
Ostatní státy	56,1%	-4,6	-11,4	-12,5

Tomu odpovídá i srovnání vývoje volební účasti v jednotlivých skupinách států (viz tabulka č. 4). Ve skupině 44 států, které vyžadují registraci předem, byla průměrná volební účast v letech 1996 a 2000 o 4,6 procentního bodu nižší než průměrná účast v letech 1980 až 1992. Velmi podobný pokles zaznamenala i skupina čtyř „starých“ států se zjednodušenou registrací, u kterých tato změna proběhla již před rokem 1996, a proto se v tomto srovnání nemohla projevit. Naproti tomu u tří nových států činil pokles jen 3,2 procentního bodu. Zavedení registrace v den voleb tedy přineslo – ceteris paribus – relativní nárůst volební účasti o 1,4 procentního bodu oproti jiným státům.

Asher (1992: 56) cituje studie z let 1978 a 1986, podle kterých by v případě liberalizace systému registrací mohla volební účast vzrůst o devět, resp. 14 procent. Přestože v mezidobí došlo v důsledku přijetí zákona o národní registraci voličů k dílčím zlepšením, prostor pro výrazný nárůst účasti zde stále existuje. V konkrétních číslech jej představuje rozdíl 11 procentních bodů, který od sebe dělí průměrnou účast v tradičních („starých“) státech se zjednodušenou registrací a ve státech s povinnou registrací před dnem voleb.

4. Vliv volna v den voleb

Jeden z argumentů, které se používají pro vysvětlení nižší volební účasti ve Spojených státech oproti jiným zemím, se týká úpravy dne voleb (např. Janda et al. 1998: 152). V některých zemích volby probíhají po dva dny, někde je dokonce den voleb prohlášen za státní svátek. Ani jedno z těchto opatření v USA – na celostátní úrovni – neexistuje. Otázka, zda má rozložení voleb do více dnů pozitivní vliv na volební účast, je sama o sobě zajímavá; vyžadovala by však hlubší komparaci účasti v demokratických zemích, což přesahuje rámec tohoto textu. K ověření se však nabízí druhý aspekt. Jednotlivé státy USA se totiž liší v úpravě pracovního volna v den voleb, což nám umožňuje ověřit, jakým způsobem se tento faktor projevuje v dosahované účasti.

Celkem 35 států v roce 2000 upravovalo nějakou formu poskytnutí volna v den voleb. Odlišnosti spočívaly jednak v přístupu k zaměstnancům veřejného a soukromého sektoru, jednak v míře volna: celý den nebo jen jeho část (stanovený počet hodin, případně „přiměřená doba“ k vykonání volebního aktu). Podrobnosti uvádí tabulka č. 5. Zbývajících 16 států nepřijalo žádnou zvláštní úpravu a voliči se do volební místnosti museli dostavit ve svém volnu.

Tabulka č. 5: Přehled účasti ve volbách roku 2000 v jednotlivých skupinách států dle úpravy pracovního volna

	Počet států	Populace ve volebním věku (v tis.)	Průměrná účast
Veřejný sektor den volna, soukromý částečné volno	13	42 014	56,6%
Oba sektory částečné volno	10	56 382	54,8%
Veřejný sektor den volna, soukromý nic	8	30 148	59,2%
Jeden ze sektorů částečné volno	4	14 930	60,3%
Bez zvláštní úpravy	16	59 135	58,7%

Zdroje: Informace o úpravě pracovního volna v jednotlivých státech převzaty z USElections.com (?). Počty obyvatel ve volebním věku spočítal autor podle U. S. Census Bureau (2002b).

Jak je z tabulky patrné, nelze prokázat žádný pozitivní vztah mezi poskytnutým volnem a volební účastí. Dvě skupiny států, ve kterých se volno týká všech zaměstnanců, vykázaly podprůměrnou účast, druhé dvě skupiny, které uvolňují jen část zaměstnanců, naopak lehce nadprůměrnou. Pokud bychom všechny tyto státy spojili do jediné kategorie, zjistíme, že průměrná účast v nich činila 57,1 %, což je dokonce o 1,6 procentního bodu méně než ve státech, které žádnou zvláštní úpravu nemají.

Nabízí se otázka, zda bychom v tomto srovnání neměli zcela odhlédnout od sedmi států, které mají zjednodušený způsob registrace. Dá se totiž předpokládat, že úprava registrace je pro úroveň účasti primárním faktorem, vedle něhož se úprava volna v den voleb projeví jen minimálně. Bylo by proto vhodnější srovnávat jen uzavřené skupiny států se stejnou formou registrace. Ani v takovém případě se však pozitivní vliv poskytovaného volna neprojeví; rozdíl mezi oběma skupinami států se naopak zvýší na 1,8 procentního bodu.

Překvapivě bychom tak mohli dojít k závěru, že poskytování volna má na volební účast negativní vliv, který se stupňuje s rozsahem volna. Nabízela by se dokonce úvaha o tom, že lidé raději volný den využijí k soukromým aktivitám a na návštěvu volebních místností už jim nezbyvá čas.

Ani takové vysvětlení by však nebylo adekvátní. Je totiž nutné si uvědomit, že je tato statistika zkreslena extrémními případy na obou stranách. Pokud bychom při výpočtu průměru nevzali v úvahu tři státy s nejvyšší a tři státy s nejnižší volební účastí, rozdíly mezi oběma skupinami se sníží na jednu setinu procentního bodu, což vzhledem k přesnosti zdrojových dat představuje neměřitelný rozdíl.

Odpovídajícím závěrem je tedy zjištění, že poskytnutí pracovního volna během volebního dne nemá na dosahovanou volební účast prokazatelný vliv.

5. Volební účast jednotlivých skupin obyvatel

Při hodnocení míry volební účasti je důležité zkoumat také volební chování jednotlivých socio-demografických skupin. CPS volební účast v jednotlivých skupinách sleduje od roku 1964, což umožňuje porovnání vývoje v delším období. Na základě dostupných údajů je možné voliče rozlišovat podle pohlaví, rasy, věku, místa a charakteru bydliště, vzdělání a ekonomické aktivity. Vývoj účasti těchto skupin uvádí tabulka č. 6, některým z nich se budeme věnovat podrobněji.

Nejsilnějším faktorem, který působí rozdíly ve volební účasti, je věk. Ve volbách v roce 2000 svůj hlas odevzdalo 68 procent obyvatel starších 65 let, ale jen 28 procent obyvatel mladších 21 let – tedy dvaapůlkrát méně. Volební účast přitom s rostoucím věkem roste poměrně lineárně; ke zvratu dochází až kolem 80. roku věku, kdy dochází k mírnému poklesu. Ten je třeba přičítat zdravotnímu stavu starých lidí, pro něž už volební akt představuje problém. Vzdor tomu je však i ve skupině lidí starších 85 let volební účast stále dvojnásobná oproti prvovoličům.

Z pohledu na historická data vyplývá, že se účast s rostoucím věkem zvyšovala poměrně pravidelně. Nejvyšší účast však zpravidla vykazovala věková skupina 45–64 let a nad hranicí 65 let už účast mírně poklesla. Postupně však docházelo k vyrovnávání a od roku 1988 už nejstarší obyvatelé tvoří skupinu s nejsilnější volební účastí. Hlavní příčinou této změny je

Tabulka č. 6: Volební účast v letech 1968–2000 podle vybraných socio-demografických skupin (Jamieson et al. 2002: 12)

	1968	1972	1976	1980	1984	1988	1992	1996	2000
Celkem	67,8%	63,0%	59,2%	59,3%	59,9%	57,4%	61,3%	54,2%	54,7%
Pohlaví									
Muži	69,8%	64,1%	60,0%	59,1%	55,3%	56,4%	60,2%	52,8%	53,1%
Ženy	66,0%	62,0%	58,8%	59,4%	60,8%	58,3%	62,3%	55,5%	56,2%
Rasa									
Běloši	69,1%	64,5%	60,9%	60,9%	61,4%	59,5%	63,6%	56,0%	60,4%
Černoši	57,6%	52,1%	49,0%	50,6%	56,0%	51,3%	48,3%	44,7%	53,5%
Věk									
18–20 ^a	33,3%	48,2%	38,0%	35,8%	36,6%	33,6%	38,5%	31,2%	28,4%
21–24	51,1%	50,7%	45,9%	42,8%	43,7%	38,5%	45,7%	33,4%	35,4%
25–34	62,5%	59,7%	55,6%	54,6%	54,6%	48,0%	53,2%	43,1%	43,7%
35–44	70,8%	66,3%	63,2%	64,5%	63,5%	61,4%	63,6%	54,8%	57,2%
45–64	74,9%	70,8%	68,8%	69,3%	69,8%	68,0%	70,0%	64,0%	64,1%
65 let a více	65,8%	62,8%	62,3%	65,1%	67,4%	68,8%	70,1%	67,7%	67,6%
Region									
Sever a západ	71,0%	66,4%	61,2%	61,0%	61,6%	58,9%	62,5%	55,3%	55,4%
Jih	60,1%	55,4%	55,0%	55,5%	56,8%	54,4%	59,0%	52,2%	53,5%
Vzdělání									
8 let a méně (základní)	54,5%	47,4%	44,2%	42,3%	42,7%	36,6%	35,1%	28,1%	26,8%
9–11 let (střední bez diplomu)	61,8%	52,0%	47,3%	45,3%	44,3%	41,2%	41,2%	33,8%	33,6%
12 let (úplné střední)	72,5%	65,4%	59,4%	58,8%	58,7%	54,7%	57,5%	49,1%	49,4%
12 let a více (vysokoškolské)	81,2%	78,8%	73,7%	73,2%	67,6%	64,5%	74,1%	66,2%	65,7%
Ekonomická aktivita									
zaměstnaní	71,1%	66,0%	62,0%	61,9%	61,6%	58,4%	63,8%	54,4%	55,5%
nezaměstnaní	52,1%	49,9%	43,8%	40,6%	44,6%	37,9%	46,2%	37,2%	35,1%
ekonomicky neaktivní	63,2%	59,3%	66,5%	56,9%	58,9%	57,3%	58,7%	54,1%	56,1%

pokrok ve zdravotní péči spojený se zvyšujícím se věkem dožití a kvalitou života ve starší. Vliv starších lidí na výsledek voleb se tak soustavně zvyšuje: zatímco v roce 1972 tvořily hlasy voličů starších 65 let 14,9 procenta celkového počtu odevzdaných hlasů, v roce 2000 už to bylo 19,8 procenta. Jen necelých 1,5 procentního bodu z tohoto rozdílu lze přitom přičíst nárůstu počtu obyvatel v této věkové skupině, zatímco zvýšení o zbylých 3,5 procentního bodu je způsobeno jejich relativně vyšší volební disciplínou. To může vést k otázce, zda má tato změna vliv na výsledky voleb, zejména s ohledem na předpokládanou konzervativnější názorovou orientaci starších voličů. Odpověď je spíše negativní: u většiny voličů vychází jejich stranická identifikace z rodinného a sociálního prostředí a během života se zásadněji nemění.

Účast nejmladších voličů byla vždy nejnižší ze všech věkových skupin, během sledovaného období se však ještě výrazně zhoršila. Před přijetím XXVI. dodatku měli občané mladší 21 let volební právo jen ve čtyřech státech, což odpovídalo zhruba čtyřem procentům z celkové populace mezi 18. a 21. rokem věku. Volební účast v této skupině před rokem 1972 proto nelze vnímat jako reprezentativní pro celé Spojené státy, a tedy ani ji bezprostředně srovnávat

s účastí v pozdějších letech. V prvních volbách po snížení věkové hranice, v roce 1972, se účast v této skupině zvýšila z 33 na 48 procent. Již v následujících volbách však došlo k opětovnému propadu, který pokračoval i v dalších desetiletích.

Z hlediska *pohlaví* nejsou rozdíly v účasti zásadní – v posledních volbách v roce 2000 to byla tři procenta, přičemž rozdíl průměrné volební účasti v devíti sledovaných volbách od roku 1968 do roku 2000 činí jen jeden procentní bod. Přesto je třeba upozornit na důležitou změnu, ke které v tomto období došlo. Zatímco v roce 1968 byla účast vyšší u mužů než u žen, v současné době je situace opačná. K vyrovnání došlo v roce 1980 a ve všech pěti následujících volbách už byla účast žen vyšší než účast mužů. Tento jev lze vysvětlit především postupující emancipací amerických žen, ke které došlo během 20. století; od roku 1920, kdy bylo ženám volební právo uděleno, jejich účast rostla postupně.

Je však třeba si všimnout i dalšího důvodu, který souvisí s již zmíněným nárůstem podílu hlasů, které jsou odevzdávány příslušníky vyšších věkových skupin. Podíl žen v populaci nad 44 let byl v roce 2000 53,6 procenta, zatímco v populaci do 44 let jen 50,7, tedy téměř o tři procenta méně. Důvodem je vyšší věk, jehož se ženy průměrně dožívají. Voliči nad 44 let přitom vykazují citelně vyšší volební účast než mladší voliči, konkrétně 65,3 oproti 45,5 procenta. Účast mužů je přitom v této skupině mírně vyšší než účast žen: 66,0 oproti 65,1 procenta. Zjednodušeně řečeno, starší ženy zvyšují celkový průměr účasti žen větší vahou než starší muži, jejichž účast je sice vyšší, ale v mužské populaci jich je relativně méně. Podíl žen starších 44 let v celkové ženské populaci činí 47,8 procenta, zatímco podíl mužů ve stejném věku jen 44,9 procenta.

Pokud celkovou volební účast mužské populace převážíme tak, aby váha věkové skupiny nad 44 let činila 47,8 procenta, tedy shodně jako u žen, zvýší se celková účast v mužské části populace o téměř celý procentní bod na 54,0 procenta. Rozdíl mezi účastí mužů a žen se tím ze 3,1 procentního bodu sníží na 2,2.

Smyslem tohoto výkladu není zpochybnění strukturálních a společenských důvodů změny volební účasti žen během sledovaného období, nýbrž poukázání na další příčinu, jež tento posun zvýraznila. Pokud by se nelišil průměrný věk, jehož se dožívají příslušníci obou pohlaví, rozdíl v procentu jejich volební účasti by se snížil, ale nezmezil.

Velmi silným faktorem, který ovlivňuje volební účast, je *vzdělání*. Ve statistikách U.S. Census Bureau se namísto dosaženého stupně vzdělání, s nímž se obvykle pracuje v evropském prostoru, uvádí počet dokončených let studia. Konkrétně se jedná o čtyři skupiny: 8 let a méně, 9 až 11 let, 12 let a více než 12 let. V zájmu přiblížení domácí terminologii budeme tyto skupiny považovat za období našich pojmů základní vzdělání, středoškolské vzdělání, úplné středoškolské vzdělání a vyšší či vysokoškolské vzdělání.

Vztah mezi volební účastí a vzděláním je velmi podobný jako v případě věku: s rostoucí úrovní dosaženého vzdělání se pravidelně zvyšuje i volební disciplína: z obyvatel se základním vzděláním bylo v roce 2000 u voleb jen 27 procent, což je téměř dvaapůlkrát méně než volících vysokoškoláků (66 procent). Během sledovaného období se přitom rozdíly zvyšovaly: v roce 1968 volilo 55, resp. 81 procent příslušníků těchto skupin, což představuje rozdíl 26 procentních bodů, zatímco v roce 2000 už to bylo 39 procentních bodů. Tento trend může souviset s rostoucí vzdělaností společnosti jako celku. Lidé se základním vzděláním v roce 1968 tvořili plnou čtvrtinu dospělé populace, zatímco dnes jde o zhruba šestiprocentní menšinu na okraji společnosti. To samozřejmě může souviset i s jejich volebním chováním.

6. Vliv změn věkové struktury na celkovou volební účast

Jak už bylo zmíněno, jedním z vysvětlení poklesu volební účasti během uplynulých desetiletí je snížení věkové hranice volebního práva. Díky podrobným údajům o počtech voličů a účasti ve věkových skupinách s granularitou jednoho roku můžeme přesně spočítat, jak vysoký dopad na celková čísla nízká volební účast prvovoličů ve skutečnosti má.

Tabulka č. 7: Účast ve volbách v roce 2000 podle věkových skupin (údaje v procentech)

Věková skupina	Celkový počet	Procento účasti	
18 až 20 let	11 864	28,4	56,3
21 až 24 let	14 850	35,4	
25 až 34 let	37 304	43,7	
35 až 44 let	44 476	55,0	
45 až 54 let	37 504	62,3	
55 až 64 let	23 848	66,8	
65 až 74 let	17 819	69,9	
nad 75 let	14 945	64,9	

Zdroj: U. S. Census Bureau (2002a)

Jak je z tabulky č. 7 patrné, účast voličů starších 21 let v roce 2000 činila 56,3%; v porovnání s celkovou volební účastí je vyšší o 1,6 procentního bodu. Právě o tento rozdíl tedy byla (v roce 2000) snížena volební účast v důsledku snížení hranice volebního práva, což je nutné vzít v úvahu při porovnávání s obdobím před rokem 1972.

Druhý argument, týkající se věku, se opírá o změnu věkové struktury populace. Jde jednak o vyšší počet starších lidí, jejichž věk se prodlužuje, ale kteří trpí zdravotními problémy a voleb se již neúčastní, jednak o vysoké procento mladých lidí, kteří se příliš nezajímají o politické problémy (Dvořáková 2002: 201).

Tabulka č. 8: Vývoj věkového složení populace ve volebním věku v letech 1972 až 2000

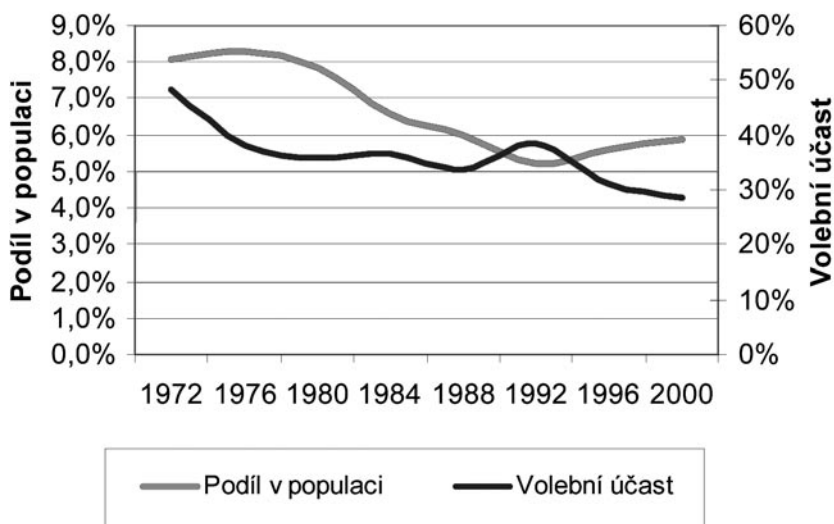
	1972	1976	1980	1984	1988	1992	1996	2000
18–20	8,1%	8,3%	7,8%	6,6%	6,0%	5,2%	5,6%	5,9%
21–24	10,0%	10,1%	10,1%	9,8%	8,3%	7,9%	7,2%	7,3%
25–34	19,7%	21,5%	22,7%	23,7%	24,0%	22,4%	20,7%	18,4%
35–44	16,3%	15,6%	16,3%	18,1%	19,8%	21,4%	22,4%	22,0%
45–64	31,0%	29,6%	27,7%	26,1%	25,8%	26,5%	27,7%	30,3%
65 let a více	14,9%	15,0%	15,3%	15,7%	16,2%	16,6%	16,5%	16,2%

Zdroj: U. S. Census Bureau (2002a, 2004c)

Nízká účast mladých voličů je zjevnou skutečností a jak jsme ukázali, posunutí věkové hranice mělo na celková čísla negativní dopad. Projevil se především zlomově v roce 1972,

kdy mohli voliči mezi 18. a 21. rokem věku poprvé k urnám. V dalších letech účast této věkové skupiny dále klesala, mezi roky 1972 a 2000 o plných 19,8 procentních bodů, což je více než dvojnásobek oproti celkovému poklesu. Závěr, že nízká účast mladých voličů má čím dál větší dopad na průměrnou účast, je proto adekvátní. Nesprávná by však byla argumentace vzrůstajícím počtem lidí v tomto věku, tedy zmíněným posunem v populaci. Jak ukazuje graf č. 1, podíl voličů v daném věkovém rozmezí se od roku 1972 snížil. Váha mladých voličů se proto nezvyšuje, ale naopak klesá.

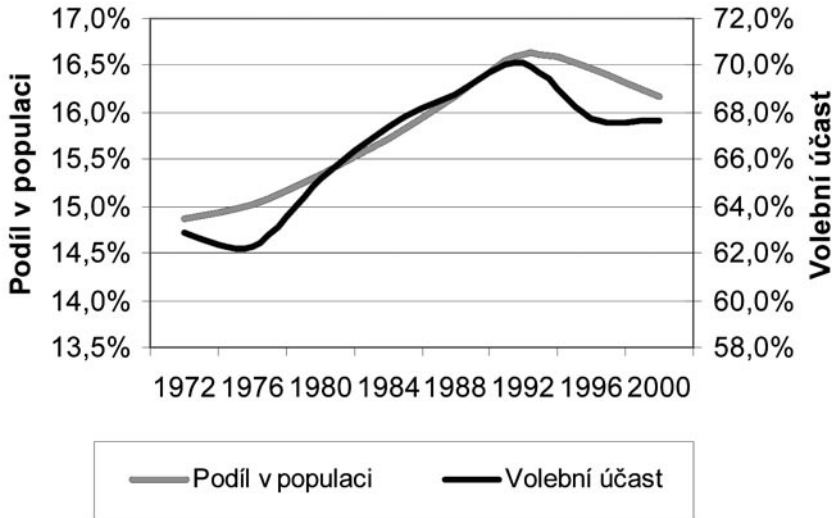
Graf č. 1: Věková skupina 18–20 let: podíl v populaci ve volebním věku a volební účast

Zdroj: U. S. Census Bureau (2002a, 2004c)

Jiná je situace v případě starších lidí. Průměrný věk dožití se skutečně prodlužuje (Arias 2004: 3nn), což je dobře patrné i z tabulky č. 8. Zatímco v roce 1972 tvořili obyvatelé starší 65 let 14,9% populace ve volebním věku, v roce 2000 už to bylo 16,2%, tedy bezmála o desetinu více. Je tedy pravda, že se váha starších voličů zvyšuje a jejich volební účast má na celkové výsledky relativně větší vliv. Současně je však nutné připomenout, že právě voliči starší 65 let jsou jedinou věkovou skupinou, ve které se mezi roky 1972 a 2000 volební účast dokonce zvýšila. Nelze proto souhlasit s názorem, že se s prodlužujícím věkem zvětšují zdravotní problémy v posledních letech života, a proto dochází k poklesu volební účasti těchto starších skupin voličů. Právě naopak: zvyšující se počet starších voličů i jejich účast má na celková čísla pozitivní dopad. Jednoduchým výpočtem můžeme dojít k závěru, že pokud by byl v roce 2000 podíl voličů starších 65 let stejný jako v roce 1972 (14,9%), snížila by se – při zachování ostatních hodnot – celková volební účast zhruba o dvě desetiny procentního bodu. Tento rozdíl představuje pozitivní dopad prodlužování věku na volební účast.

Graf č. 2: Věková skupina nad 65 let: podíl v populaci ve volebním věku a volební účast

7. Vliv započítávání obyvatel bez volebního práva na vykazovanou účast

V úvodním výkladu o způsobech měření volební účasti jsme se zmínili o chybějících údajích o oprávněných voličích, ze kterých by se – za jiných okolností – měla volební účast počítat. Většina zpráv, včetně statistického úřadu a CPS, kterou jsme zvolili jako základní zdroj pro účely tohoto článku, proto vychází z *populace ve volebním věku*. Osoba, zahrnutá do této populace, může volební právo postrádat zejména ze tří základních důvodů: nemá americké občanství, nemá způsobilost k právním úkonům anebo byla odsouzena za trestný čin, což je v daném státě překážkou výkonu volebního práva.

Statistický úřad je si tohoto problému vědom a proto do svých zpráv od roku 1994 zařazuje i informace o *občanech ve volebním věku* (*Citizen Voting-Age Population, CVAP*). Údaje o volební účasti, postavené na tomto základě, jsou nepochybně výrazně přesnější. Dvě zbývající překážky volebního práva (nezpůsobilost a občanská nezachovalost) sice i nadále zůstávají mimo zorný úhel statistik, je ale možné předpokládat, že se na celkovém počtu „nevoličů“ podílejí v menší míře než absence občanství. Jako primární údaj se přesto i nadále používá účast, spočítaná z celkové populace ve volebním věku. Důvodem je patrně nejen určitá setrvačnost, ale zejména problém s kontinuitou dat. Zatímco tato data, vytvářená podle stejné metodiky, jsou k dispozici již od roku 1964, volební účast občanů se sleduje až od roku 1994 (a v prezidentských volbách tedy poprvé v roce 1996).

Tabulka č. 9: Srovnání volební účasti populace a občanů ve volebním věku v letech 2000 a 1996 (neoznačené údaje jsou v tisících)

	Odevzdaných hlasů	Obyvatel 18+	Účast celkem	Občané 18+	Účast občanů
2000	110 826	202 609	54,7%	186 366	59,5%
1996	105 017	193 651	54,2%	179 935	58,4%

Zdroj: Jamieson et al. (2002: 5)

Rozdíly mezi oběma sadami čísel přitom rozhodně nejsou zanedbatelné. V roce 1996 šlo o 4,2 procentního bodu, o čtyři roky později už o 4,8 procentního bodu, což představuje téměř devítiprocentní rozdíl. Běžně užívaná čísla jsou tedy zkreslená přinejmenším o pět procentních bodů; je totiž nutné počítat i s občany, kteří jsou i v této statistice započítáni, ale ve skutečnosti právo volit nemají. Údaje o této skupině zatím – alespoň na celonárodní úrovni – k dispozici nejsou.

Jak již bylo zmíněno, toto zkreslení je jedním z argumentů, který se používá pro vysvětlení nižší účasti v USA v mezinárodním srovnání; pokud se běžně užívaná americká čísla postaví vedle přesně spočítané účasti v jiných zemích, nejde o korektní postup.

Stranou obecného zájmu však zůstává otázka, zda by tato nepřesnost v historických datech nemohla částečně vysvětlovat také pokles volební účasti v uplynulých desetiletích. Pokud vyjdeme z hypotézy, že se v tomto období zvýšil počet obyvatel bez občanství (např. vlivem pokračujícího přistěhovalectví), může to znamenat další optické snižování účasti. I kdyby byl počet občanů i počet odevzdaných hlasů stále stejný, s rostoucím počtem ne-občanů (a tedy s rostoucím jmenovatelem zlomku pro výpočet účasti) by vykazovaná volební účast stále klesala, přestože ve skutečnosti by zůstávala neměnná. O tom, že tato hypotéza může být správná, přitom svědčí výše uvedené srovnání dat z let 1996 a 2000: zatímco v prvním roce tvořili obyvatelé bez občanství 7,1 % populace ve volebním věku, o čtyři roky později už to bylo 8,0 %. Je tedy nutné zkoumat i historická data dále do minulosti.

Current Population Survey zavedla kritérium občanství až v roce 1994, proto musíme použít jiný zdroj dat. Pravidelná sčítání lidu, probíhající každých deset let, občanství obyvatel v různé podobě sledují již od roku 1890. Způsob vykazování se v průběhu let měnil, nejčastěji se však používá kategorie *obyvatel, narozených jako cizinci (foreign-born population)*. Do této skupiny jsou zahrnuti všichni obyvatelé, kteří v okamžiku narození nenabývali americké občanství. Opakem této skupiny jsou *původní občané (native)*. Rozhodující tedy není místo narození (i mimo území USA se může narodit americký občan, a naopak), ale občanství bezprostředně po narození (Malone et al. 2003: 1n). Obyvatelé, narození jako cizinci, se navíc dále dělí na ty, kteří následně občanství získali (*naturalized citizen*) a na *ne-občany (non-citizen)*. Právě tato skupina je pro naše zkoumání důležitá. Je přitom důležité se zaměřit zvláště na její část ve volebním věku; věkové rozdělení celkové populace a populace ne-občanů se totiž může lišit (a také se liší).

Použití údajů ze sčítání lidu má pro nás bohužel tři negativní aspekty. Především jde o to, že se jedná o data získaná odlišnou metodikou než *CPS*, proto je nemůžeme mezi sebou bezprostředně odčítat. Je však možné na jejich základě určit podíl ne-občanů v populaci ve volebním věku a o výsledné procento následně upravit volební účast v údajích *CPS*.

Míru odchylky si navíc můžeme ověřit na datech z roku 2000, která jsou k dispozici v obou zdrojích.

Druhou komplikací je nižší četnost dat: sčítání probíhají jen jednou za deset let, zatímco volby každé čtyři roky. Pro naše účely je přitom nutné znát alespoň přibližně podíl ne-občanů v každém volebním roce. Vzhledem k tomu, že nám jde pouze o demonstrativní výpočet, budeme vycházet z fikce lineárního vývoje procenta ne-občanů mezi dvěma sčítáními: na každý rok tak případně jedna desetina celkového rozdílu.

A konečně poslední potíž vyplývá z neúplnosti dat. Otázka, zda má osoba americké občanství, byla zahrnuta ve všech sčítáních lidu od roku 1890; s výjimkou roku 1960. Vzhledem k tomu, že celá naše analýza historických údajů začíná rokem 1964, není to zanedbatelný problém. Budeme ho však muset překlenout s uplatněním shodného přístupu jako v předchozím případě, pouze s rozšířením časového pásma. Při stanovení údajů pro tato léta proto budeme vycházet z fikce lineárního vývoje mezi roky 1950 a 1970.

Tabulka č. 10: Vývoj podílu ne-občanů v celkové populaci ve volebním věku v letech 1950–2000¹⁰

	Populace ve volebním věku	Z toho občanů	% ne-občanů
2000	209 279 149	193 376 975	7,6%
1996	199 441 923		6,7%
1992	190 392 429		5,8%
1990	185 356 485	175 338 593	5,4%
1988	180 851 516		5,0%
1984	172 915 585		4,3%
1980	163 304 898	157 611 103	3,5%
1976	151 783 587		2,9%
1972	140 476 487		2,4%
1970	135 290 289	132 403 284	2,1%
1968	120 097 811		2,1%
1964	113 844 141		2,1%
1960	108 856 440		2,0%
1950	98 340 618	96 460 718	1,9%

Údaje v tabulce č. 10 potvrzují naši hypotézu nárůstu podílu ne-občanů v celkové populaci ve volebním věku. Jak je patrné, v prvních dvaceti letech sledovaného období od roku 1950 byl nárůst poměrně mírný, mezi sčítáními v letech 1970 a 1980 však došlo k citelnému zrychlení, které se dále zvyšuje. Údaje jsou přitom konzistentní i s daty *CPS* pro roky 1996 a 2000: v absolutních číslech jsou údaje *CPS* dokonce o 0,4 procentního bodu vyšší, relativní nárůst mezi zmíněnými roky je však podle obou zdrojů shodný. Nic nám proto nebrání, abychom je nepoužili v dalších úvahách.

K očištění volební účasti o část, která je způsobena započtením ne-občanů, použijeme jednoduchý vzorec:

$$\text{očištěná účast} = \text{vykazovaná účast} / \text{podíl občanů v populaci ve volebním věku}$$

Výsledek výpočtu je patrný z tabulky č. 11. Absolutní rozdíly mezi vykazovanou a očištěnou účastí v rámci jednotlivých let pro nás nejsou překvapivé; pro roky 2000 a 1996 jsou dobře patrné už z tabulky č. 9. Podstatný je však vývoj v čase: zatímco v roce 1964 činila tato chyba pouhých 1,5 procentního bodu z vykazované volební účasti, v roce 2000 to bylo o tři procentní body více. Právě tento rozdíl přitom můžeme označit za ryze optický pokles vykazované účasti, který nijak nesouvisí se skutečným volebním chováním voličů.

Tabulka č. 11: Vývoj podílu ne-občanů v celkové populaci ve volebním věku

	Vykazovaná účast	Očištěná účast	Rozdíl
2000	54,7%	59,2%	4,5%
1996	54,2%	58,1%	3,9%
1992	61,3%	65,1%	3,8%
1988	57,4%	60,4%	3,0%
1984	59,9%	62,6%	2,7%
1980	59,2%	61,3%	2,1%
1976	59,2%	61,0%	1,8%
1972	63,0%	64,6%	1,6%
1968	67,8%	69,3%	1,5%
1964	69,3%	70,8%	1,5%

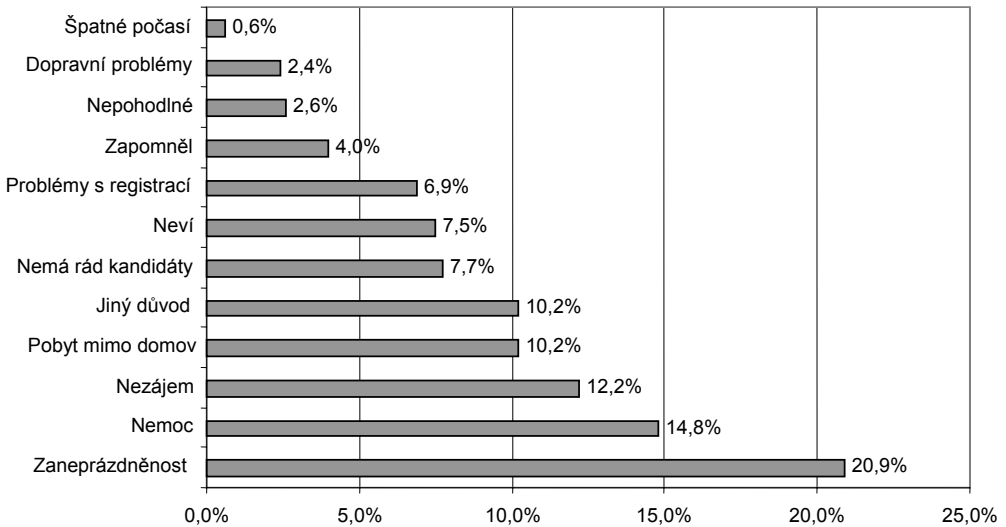
8. Důvody volební neúčasti

Průzkum *CPS*, týkající se volebního chování, sleduje i důvody, proč se voleb nezúčastnili registrovaní voliči. V roce 2000 se jich k volbám nedostavilo 14 procent.

Nejčastěji udávaným důvodem byla v roce 2000 přílišná zaneprázdněnost. Svoji neúčast u voleb tím zdůvodnilo 20,9 procenta registrovaných voličů, kteří k volbám nepřišli. Oproti roku 1980, kdy jej uvedlo jen 7,6 procenta nevolících, jde o nárůst o více než 13 procentních bodů. Tento důvod by bez podrobnějšího zkoumání mohl vést k úvahám *de lege ferenda* o zavedení pracovního volna, které by umožnilo voličům účast ve volbách. Jak jsme však předvedli dříve, statistické údaje o účasti ve státech, jež podobnou úpravu přijaly, nepotvrzují pozitivní vliv na dosahovanou volební účast.

Druhým nejčastějším důvodem byla nemoc či mimořádné rodinné události, které za důvod neúčasti označilo 14,6 procenta nevoličů, což odpovídá dlouhodobému průměru. Dalších 12,2 procenta uvedlo, že je volby nezajímaly nebo měli pocit, že jejich hlas nemůže nic ovlivnit. O čtyři roky dříve přitom tento důvod uvedlo o více než čtyři procentní body více nevoličů. To zjevně souvisí s průběhem předvolebního souboje v roce 2000, kdy nebylo do poslední chvíle zřejmé, který ze dvou hlavních kandidátů zvítězí, zatímco v roce 1996 měl přesvědčivou převahu obhajující prezident Clinton.

Graf č. 3: Důvody neúčasti ve volbách 2000 (v procentech z registrovaných nevoličů)

Zdroj: Jamieson et al. (2002: 10)

9. Vliv zákona o národní registraci voličů

Studie volební účasti v amerických volbách by patrně nebyla kompletní, pokud by se nedotkla také zákona o národní registraci voličů (*National Voter Registration Act, NVRA*) z roku 1993. Přestože toto téma mírně vybočuje z rámce, který jsme si na začátku dali (zkoumání jednotlivých vysvětlení nižší účasti), v zájmu úplnosti se mu budeme věnovat alespoň stručně.

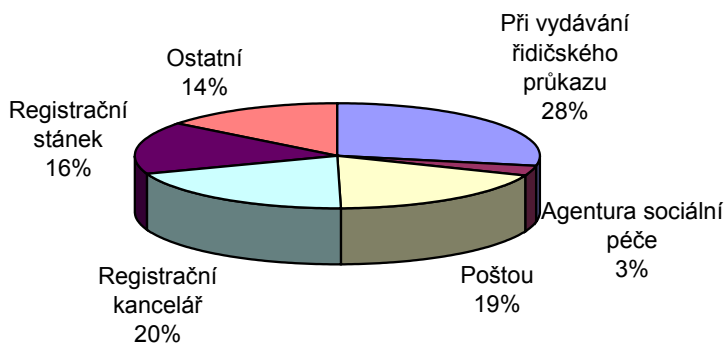
Hlavní motivací přijetí zákona byla snaha o zvýšení procenta registrovaných voličů, a nepřímou i volební účasti. Nelze jej označit za revoluční: část institutů, které přinesl, již dříve existovala v některých státech. Zásadní však bylo sjednocení těchto procedur na celém území USA.

Nejvýznamnější změnou je možnost registrace přímo současně s jiným úkonem, který volič provádí na úřadě. Typicky jde o vydávání řidičského oprávnění, jež je v USA jediným běžně rozšířeným osobním dokladem: kdykoliv občan žádá o vydání nebo obnovení řidičského průkazu, musí mu být umožněno, aby se současně registroval k volbám. Občan má dále právo se registrovat při jednání v institucích, jež poskytují sociální péči, a v náborových kancelářích ozbrojených sil. Významnou možností, jež byla tímto zákonem zavedena, je také registrace prostřednictvím pošty na formuláři, který je upraven jednotně pro celé území Spojených států. Místa, ve kterých se voliči mohou registrovat, byla vybrána úmyslně: s cílem zlepšit situaci zejména mezi mladými a sociálně slabšími voliči, kteří z hlediska procenta registrovaných tradičně patřili mezi podprůměrné.

Zákon se stal v plném rozsahu účinným k 1. lednu 1995 a výrazně změnil způsob, jak se voliči registrují. Graf č. 4 zachycuje metody registrace, jež použili voliči, kteří se registrovali v prvních třech letech účinnosti zákona. Jen zhruba třetina z nich zvolila registraci tradičním

způsobem, zatímco ostatní zvolili nové metody, zejména registraci při vydávání řidičského průkazu a registraci prostřednictvím pošty.

Graf č. 4: Způsoby registrace používané po 1. lednu 1995

Zdroj: U. S. Census Bureau (1998)

Z tohoto pohledu je nepochybně možné konstatovat, že se nový zákon úspěšně ujal. Jiný pohled však nabízejí statistiky registrovaných voličů. Jak je vidět z výše uvedené tabulky č. 2, procento registrovaných v populaci ve volebním věku se po roce 1995 nezvýšilo, ale naopak pokleslo. Ani po očistění o ne-občany bychom nedošli k jinému závěru.

Podle Knacka (1999: 237) však tato čísla nutně nemusejí znamenat neúspěch NVRA. Údaje o počtu registrovaných – stejně jako ostatní údaje z CPS – vycházejí z výpovědi respondentů, kteří se účastní průzkumu. Z toho také plyne možné podhodnocení skutečného stavu. V době, kdy registrace vyžadovala větší úsilí, si patrně každý zaregistrovaný byl tohoto faktu vědom a na otázku tazatele odpověděl kladně. To nemusí být případ některých respondentů, kteří se registrovali některou z nových možností, „mimochodem“ při vyřizování jiné záležitosti na úřadě. Skutečné procento registrovaných proto může být vyšší.

Pro zhodnocení vlivu NVRA je však rozhodující především dopad na volební účast, a to zejména ve státech, které před přijetím zákona snadnou registraci neumožňovaly. Podle různých kritérií Knack dělí státy do několika skupin, mj. na ty, které v důsledku NVRA žádné reformy nepřijaly¹¹, a na ty, které naopak reformy přijaly až v důsledku NVRA (neposkytovaly obdobné možnosti registrace alespoň 6 měsíců před volbami v roce 1992). V obou těchto skupinách došlo podle něj mezi volbami 1992 a 1996 k poklesu účasti, nicméně v odlišné míře: o 6,0, resp. 9,6 procentního bodu. Rozdíl 3,6 procentního bodu Knack považuje za pozitivní dopad NVRA.

S tímto závěrem je podle mého názoru možné částečně polemizovat. Nabízejí se dva základní argumenty. Prvním je nestejná výchozí pozice v obou skupinách států. Státy ve skupině bez reformy měly v roce 1992 účast 69,5%; pokles o 9,6 procentního bodu tedy představuje 13,8%. Účast ve druhé skupině poklesla z původních 56,3%, tj. o 10,7%. To snižuje pozitivní dopad na 3,1 procentního bodu.

Zásadnější připomínka se však týká reprezentativity obou skupin. Zatímco „reformní skupina“ zahrnovala 37 států, „nereformní“ pouhých pět. Čtyři z těchto států lze navíc označit za specifické: již dlouho před rokem 1996 zavedly možnost registrace v den voleb. Jediným státem, jenž lze s klidným srdcem označit za referenční, tedy zůstává Vermont, který v rozporu s NVRA nepřijal před volbami v roce 1996 žádná pozitivní opatření. Pokles účasti v tomto státě sice výrazně nevybočuje z průměru ostatních nereformních států (o 13,2%, resp. o 9,1 procentního bodu (U. S. Census Bureau 2004a), přesto je podle mého názoru sporné, zda je z takto úzké základny možné učinit referenční vzorek pro srovnání s reformními státy. Lepší než zvolená metoda patrně neexistuje; sporné otázky však přinejmenším oslabují závěr o pozitivním efektu NVRA v citovaném rozsahu.

10. Srovnání účasti s evropskými státy

Poté, co jsme rozebrali jednotlivé aspekty volební účasti v amerických volbách i nástrahy v jejím výpočtu, můžeme provést srovnání s účastí v jiných zemích. Pro jednoduchost jsme vzorek omezili na státy EU; jejich údaje v tabulce č. 12 pocházejí z databáze International Institute for Democracy and Electoral Assistance (2005). Předmětem porovnání jsou primárně prezidentské volby; přímá volba prezidenta je však zavedena jen v 10 zemích EU (uvedeny tučně), u ostatních proto vycházím z voleb parlamentních. Tam, kde je tento údaj k dispozici, je uvedena účast populace ve volebním věku, v ostatních případech registrovaných voličů.

Tabulka č. 12: Srovnání volební účasti v prezidentských volbách v USA a v zemích Evropské unie (seřazeno sestupně dle účasti)

Stát	Účast	Rok voleb	Stát	Účast	Rok voleb
Malta	95,7%	2003	Maďarsko	73,5%	2002
Řecko	89,0%	2000	Francie	72,3%	2002
Dánsko	87,1%	2001	Lotyšsko	71,2%	2002
Lichtenštejnsko	86,7%	2001	Rakousko	68,6%	1998
Lucembursko	86,5%	1999	Slovinsko	65,2%	2002
USA – reg.	85,5%	2000	Polsko	62,6%	2000
Kypr	85,6%	1998	USA – občané	59,5%	2000
Itálie	84,9%	2001	Estonsko	58,2%	2003
Belgie	83,2%	1999	Česká republika	57,9%	2002
Švédsko	80,1%	2002	Spojené království	57,6%	2001
Nizozemí	80,0%	2003	Portugalsko	57,2%	2001
Slovensko	79,2%	1999	USA – obyvatelé	54,7%	2000
SRN	79,1%	2002	Litva	53,9%	2002
Finsko	76,8%	2000	Irsko	47,7%	1997

Spojené státy jsou v tabulce uvedeny hned třikrát (kurzívou), a to na základě odlišné definice účasti. Nejnižší účast (54,7%) odpovídá výpočtu volební účasti z populace ve volebním

věku a řadí Spojené státy téměř na poslední místo v žebříčku. Prostřední údaj (59,5 %) odpovídá účasti občanů ve volebním věku a – s výhradami uvedenými výše – je možné jej chápat jako nejbližší reálné volební účasti, kterou lze srovnávat s jinými zeměmi. Konečně nejvyšší údaj (85,5 %) představuje volební účast těch voličů, kteří jsou zaregistrováni. Při použití této definice se USA dostávají mezi čtvrtinu států s nejvyšší účastí; jak jsme však vysvětlili, tento pohled je zavádějící.

Hlavním smyslem tohoto srovnání je předvést možnou ošidnost mezinárodního srovnávání volební účasti v amerických prezidentských volbách. Podle toho, jaký obraz má být vytvořen, lze použít různé metody jejího výpočtu. Na jejich základě se pak dá snadno konstruovat dobrá, anebo naopak velmi špatná úroveň účasti v porovnání s jinými zeměmi. Pro hodnocení podobných srovnání je proto vždy nutné znát definici účasti, se kterou pracují.

11. Závěr

Smyslem tohoto článku byla analýza vnitřních faktorů, které ovlivňují volební účast v amerických prezidentských volbách, a ověření některých v literatuře uváděných vysvětlení její nízké úrovně či poklesu.

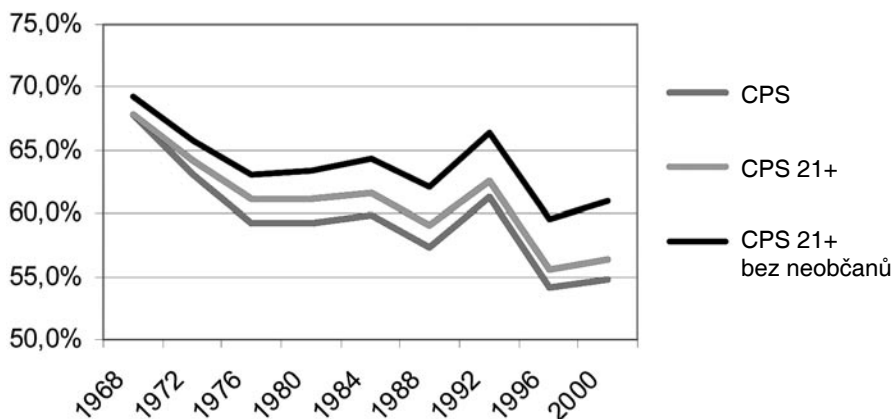
Jak jsme ukázali, řada z těchto vysvětlení, která je možné statisticky ověřit, skutečně platí. Na prvním místě je to obtížná registrace voličů, jejíž podmínky se v různých státech USA liší. Jak vyplývá z porovnání účasti ve státech s registrací v den voleb a v ostatních státech, komplikovaná registrace může celkovou účast snižovat až o 11 procentních bodů.

Mezi tradovaná vysvětlení, která se nám naopak prokázat nepodařila, patří posun věkové struktury voličů směrem k posílení skupin s nižší účastí. V případě mladých voličů mezi 18. a 21. rokem věku, kteří mají nejslabší účast, došlo od roku 1972 naopak ke snížení jejich podílu v populaci ve volebním věku. Procento starších voličů (65 let a více) se ve stejné době díky prodloužení délky života skutečně zvýšilo, současně však vzrostla i volební účast v této skupině. Celkově byl tedy vliv této změny na celkovou účast pozitivní, byť jen v minimální míře. Mezi nepotvrzená vysvětlení patří také poskytnutí volna v den voleb: státy, které je voličům v nějaké podobě poskytují, nevykazují vyšší účast než ostatní.

Za zásadní považuji zjištění, týkající se poklesu volební účasti od šedesátých let. Podstatnou část jeho běžně udávané velikosti lze totiž přičíst na vrub nepřesné metodice výpočtu volební účasti (započítávání ne-občanů) a jednorázovému vlivu snížení věkové hranice volebního práva. Při očištění o tyto dva faktory docházíme k závěru, že pokles účasti mezi lety 1968 a 2000 činil „jen“ 8,4 namísto běžně uváděných 13,1 procentního bodu (viz graf č. 5).

Závěr, že volební účast v amerických prezidentských volbách v průběhu posledních desetiletí poklesla, se však zpochybnit nepodařilo. Je možné, že pod vlivem mimořádné politické situace se účast v konkrétních volbách zvýší (jako tomu bylo v roce 2004), zásadní obrat by však mohla přinést jediné výrazná změna v systému registrací, např. zavedení možnosti registrace v den voleb na celém území USA. Zvýšená legislativní činnost v oblasti volebního práva na federální úrovni, které jsme v posledních letech svědky, dává naději, že by i k takovému kroku v budoucnosti mohlo dojít.

Graf č. 5: Tři pohledy na vývoj volební účasti 1968–2000

Poznámky

1. Nejvyšší soud v roce 1972 rozhodl v případě *Dunn v. Blumstein* o protiústavnosti podmínky šesti-měsíčního pobytu ve státě Tennessee a jako dostatečnou dobu určil 30 dnů. Ve dvou následujících případech (*Marston v. Lewis* a *Burn v. Forston*) poté za určitých podmínek připustil zvýšení až na 50 dnů, které však označil za absolutní limit (Polsby, Wildavsky 2000: 24). Většina států však v současné době podmínku pobytu nestanoví vůbec a žádný ze zbývajících států nepožaduje dobu delší než 30 dnů (viz Pearson Education 2005).
2. Testy gramotnosti byly především v jižních státech zneužívány ke skryté diskriminaci černošské populace. Zákon o volebních právech (*Voting Rights Act*) z roku 1965 sice podmínku gramotnosti nezakázal, zároveň však upravil jasné podmínky jejího zkoumání. Státy, které by ji chtěly i nadále uplatňovat, musí zkoušce podrobit všechny voliče bez rozdílu. Zároveň je nutné ji provádět v písemné formě, aby bylo možné provést zpětnou kontrolu. (Antoš 2005: 108) Zákon navíc umožnil vysílání federálních dohlížitelů do států, které aplikovaly test gramotnosti a zároveň v nich bylo registrováno méně než 50 procent obyvatel (Asher 1992: 49).
3. Podmínka zaplacení volební daně v některých státech omezovala zejména volební právo chudší černošské populace. Tento postup byl přijetím 24. dodatku k Ústavě v roce 1964 zakázán: „Právo občanů Spojených států volit v primárních či jiných volbách prezidenta a viceprezidenta, senátory nebo reprezentanty v Kongresu nesmí být popíráno nebo zkracováno Spojenými státy nebo kterýmkoli státem z důvodu nezaplacení jakékoli volební nebo jiné daně.“ (Jirásková 1996: 324).
4. Zákon o národní registraci voličů (*National Voter Registration Act*, známý též neoficiálně jako *Motor Voter Act*), přijatý v roce 1993, vymezil jednotný způsob registrace na celém území USA. Státy mají mimo jiné povinnost umožnit voličům registraci současně s vyřízením žádosti o řidičské oprávnění, prostřednictvím pošty a také v institucích, které poskytují sociální péči. Vedle obecného zájmu o zjednodušení registrace byla tato místa vybrána s ohledem na specifické skupiny obyvatel s nízkou mírou registrace, zejména prvovoliče.
5. Provizorní hlasování upravuje zákon na pomoc volbám v Americe (*Help America Vote Act*) z roku 2002. Jeho smyslem je umožnit hlasování voličům, kteří vzdor předchozí řádné registraci nejsou v den voleb uvedeni ve voličském seznamu. Od osob, které prohlásí, že všechny podmínky řádně

splnily, volební komise převezme jejich hlas, ale uchová jej odděleně od ostatních. Teprve po ověření, že byl dotčený volič skutečně oprávněn hlasovat (a že se dostavil do správné, místně příslušné volební místnosti), je hlas v následujících dnech připočítán k ostatním. (Antoš 2005: 113n.). Na celostátní úrovni se tato nově zakotvená podoba provizorního hlasování poprvé uplatnila ve volbách v roce 2004, dosud proto nejsou známa souhrnná čísla o tom, kolik procent provizorních hlasů bylo následně uznáno. Z údajů o několika autorem namátkou vybraných státech však vyplývá, že vyřazena byla zhruba třetina provizorních hlasů. Při přepočtu na celkový počet odevzdaných hlasů v těchto státech to odpovídá zhruba jednomu procentu odevzdaných hlasů, které byly – jen z tohoto důvodu – označeny za neplatné.

6. Pravidelné sčítání lidu přikazuje článek I., oddíl 2 Ústavy. Prvotním důvodem bylo stanovení odpovídajícího počtu zástupců, které mají jednotlivé státy ve Sněmovně reprezentantů. Každých 10 let tedy na základě posunů v počtu obyvatel dochází ke korekci, která dopadá i na počty volitelů jednotlivých států v prezidentských volbách.
7. Maximální věkovou hranici volebního práva na úrovni 18 let zavedl XXVI. dodatek k Ústavě z roku 1971. Poprvé se uplatnila ve volbách v roce 1972, do té doby drtivá většina států poskytovala volební právo až osobám starším 21 let. Při dlouhodobém srovnání údajů o populaci ve volebním věku je proto vhodné mít tuto změnu na zřeteli.
8. Vedle 50 států USA se od přijetí XXIII. dodatku v roce 1961 volí prezident i ve Washingtonu, D.C., který je sídlem federální vlády a nemá postavení státu. Pro zjednodušení však budu nadále používat jen pojem „státy“, bez rozlišování skutečných států a Washingtonu, D.C.
9. Údaje z roku 1968 v této skupině odrážejí pouze volební účast ve vybraných státech, které již před přijetím XXVI. dodatku Ústavy poskytovaly aktivní volební právo občanům mladším 21 let (Georgia od roku 1944 starším 18 let, Kentucky od roku 1956 starším 18 let, Aljaška od roku 1958 starším 19 let a Hawaii od téhož roku starším 20 let. (U.S. Census Bureau (1965)).
10. Údaje o populaci vycházejí z odhadů, které na základě sčítání lidu vytváří statistický úřad pro jednotlivé roky, případně i menší časová období (viz <http://www.census.gov/popest/archives/>). Čísla zahrnují obyvatele USA a ozbrojené síly v zahraničí (*Resident Population plus Armed Forces overseas*). V letech 1972–2000 považujeme za populaci ve volebním věku obyvatele starší 18 let, v dřívějších letech obyvatele starší 21 let (státy, které poskytovaly volební právo mladším, zanedbáváme). Údaje o počtech občanů ve volebním věku jsou pro roky 1950, 1970, 1980 a 1990 převzaty z Gibson, Lennon: 1999; pro rok 2000 z U.S. Census Bureau, Census 2000, Summary File 4, Table PCT 44. Procenta ne-občanů pro roky, ve kterých sčítání lidu neproběhla, spočítal autor na základě v textu popsané fikce lineárního vývoje.
11. Severní Dakota, Minnesota a Wisconsin umožňovaly již v roce 1992 registraci v den voleb, proto jsou z působnosti NVRA vyňaty. Maine sice podmínky pro vynětí formálně nesplňuje, protože u části voličů v den voleb vyžaduje registraci na centrálním místě, odlišném od jejich volební místnosti, fakticky však do této skupiny patří; drtivé většiny voličů se toto omezení netýká. A konečně pátým státem je Vermont, který před hodnocenými volbami v roce 1996 v rozporu s NVRA žádné změny nepřijal.

Literatura

- Antoš, Marek. 2005. „Aktuální změny právní úpravy prezidentských voleb v USA“ *Politologická revue*, č. 1, 106–117.
- Arias, Elizabeth. 2004. United States Life Tables, 2002, *National Vital Statistics Reports*, 10. října. Hyattsville: U.S. Department of Health and Human Services, National Center for Health Statistics.
- Asher, Herbert B. 1992. *Presidential Elections and American Politics: Voters, Candidates, and Campaigns Since 1952*. Ohio: Harcourt Brace College Publishers.
- Dvořáková, Vladimíra. 2002. *Spojené státy americké: Společnost a politika*. Praha: Libri.

- Gibson, Campbell J., Lennon, Emily. 1999. *Historical Census Statistics on the Foreign-born Population of the United States: 1850–1990*. Population Division Working Paper no. 29. Washington, D.C.: U.S. Census Bureau.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance. 2005. *The International IDEA Voter Turnout Website*. Stockholm (<http://www.idea.int/vt/>).
- Jamieson, Amie, Shin, Hyon B., Day, Jennifer. 2002. *Voting and Registration in the Election of November 2000*. Washington, D.C.: U. S. Census Bureau.
- Janda, Kenneth, Berry, Jeffrey M., Goldman, Jerry, Huff, Earl. 1998. *Výzva demokracie: Systém vlády v USA*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Jirásková, Věra. 1996. *Dokumenty k ústavním systémům*. Praha: Karolinum.
- Knack, Stephen. 1999. Driver wanted: Motor Voter and the Election of 1996. *PS: Political Science and Politics*, June. (<http://www.apsanet.org/imgtest/DriversWantedMotorVoter-Knack.pdf>)
- Malone, Nolan, Baluja, Kaari F., Costanzo, Joseph M., Davis, Cyntiha J. 2003. *The Foreign-Born Population: 2000. Census 2000 Brief*. Washington, D.C.: U.S. Census Bureau.
- Mieczkowski, Yanek. 2001. *The Routledge Historical Atlas of Presidential Elections*. New York: Routledge.
- Pearson Education. 2005. *Residency Requirements for Voting*. Boston (<http://www.infoplease.com/ipa/A0781452.html>).
- Polsby, Nelson W., Wildavsky, Aaron. 2000. *Presidential Elections: Strategies and Structures of American Politics (Presidential Elections)*. New York: Seven Bridges Press.
- U.S. Census Bureau. 1965. „Estimates of the Population of Voting Age and of the Percent Voting in General Elections 1920 to 1964.“ *Current Population Reports*. Series P-25, No. 315.
- U.S. Census Bureau. 1998. *Census Brief*. 98–4, vydáno 9. 7.
- U.S. Census Bureau. 2002a. *Current Population Survey. Reported Voting and Registration by Sex and Single Years of Age: November 2000*. (<http://www.census.gov/population/socdemo/voting/p20-542/tab01.pdf>).
- U.S. Census Bureau. 2002b. *Current Population Survey. Reported Voting and Registration of the Total Voting-Age Population by Sex, Race, and Hispanic Origin, for States: November 2000*. Washington, D.C. (<http://www.census.gov/population/socdemo/voting/p20-542/tab04a.pdf>).
- U.S. Census Bureau. 2004a. *Current Population Survey. Reported Voting and Registration for Total and Citizen Voting-Age Population, by State for Presidential Elections: 1972–2000*. Washington, D.C. (<http://www.census.gov/population/socdemo/voting/tabA-5.pdf>).
- U.S. Census Bureau. 2004b. *Current Population Survey. Reported Voting and Registration for Total and Citizen Voting-Age Population: Presidential Elections 1980–2000*. Washington, D.C. (<http://www.census.gov/population/socdemo/voting/tabA-6.pdf>).
- U.S. Census Bureau. 2004c. *Historical Voting and Registration Reports*. Washington, D.C. (<http://www.census.gov/population/www/socdemo/voting/past-voting.html>).
- U.S. Election Assistance Commission (a). *Voter Registration and Turnout – 2000*. Washington, D.C. (http://www.eac.gov/election_resources/00to.htm).
- U.S. Election Assistance Commission (b). *National Voter Turnout in Federal Elections: 1960–1996*. Washington, D.C. (http://www.eac.gov/election_resources/htmlto5.htm).
- U.S. House of Representatives. 2005. *Election Statistics*. Washington, D.C.: Office of the Clerk (<http://clerk.house.gov/members/electionInfo/elections.html>).
- USElections.com. *FAQ – About Election Day & Voting Procedures*. Boca Raton: Launch 3. (http://www.uselections.com/faq_electday.htm#5).
- Wilson, James Q. 1995. *Jak se vládne v USA*. Praha: Victoria Publishing.